

УДК Ф(4.Ук)8

МОВА В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИКА**Вікторія Петренко**

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська 1, м. Львів 79000, Україна, тел. (0322) 79-43-40*

З часів античності відома крилата фраза Сократа: "Заговори, щоб я тебе побачив". Справді, мова людини – це важливий засіб, який допомагає скласти про неї уявлення. Особливе значення мова має для політичного діяча. Вона є чи не однією з найважливіших складових його іміджу. Мовний імідж представника політичної еліти посідає далеко не останнє місце в боротьбі за виборців.

Тому не дивно, що мова політиків завжди викликала значний інтерес. Виступи політичних діячів були об'єктом уваги не тільки широкої громадськості, а й науки. Бо саме по них можна скласти враження про погляди, які панують у суспільстві. Вони також дають уявлення про норми, які склалися і визнані офіційно, і за якими функціонує спільнота. Однак вивчення вербальної поведінки політичних лідерів змінюється. Значну увагу приділяють не стільки змісту політичної мови, скільки мовним особливостям, можливості справити певне враження, створити потрібний настрій в аудиторії. Зокрема, останнім часом стало популярним створення політичних портретів. У цьому випадку також аналізують публічні виступи та тексти політичного діяча. В цьому аналізі враховують не тільки, а іноді і не стільки, змістовний компонент, а й психоемоційну атмосферу аудиторії, манеру поведінки політика, специфіку мовних форм самовираження, особливості стилю виступу тощо.

Крім того, з мови можна робити висновок про глибинніші риси, а саме: психологічну структуру особистості, її досвід, особливості розумових процесів та ін. Численні дослідження підтверджують, що як і соціальна дія, мова відображає характер світосприйняття і розуміння особистістю своєї ролі в суспільстві. Тобто, аналізуючи офіційні тексти та заяви, промови, виступи, інтерв'ю політичного діяча, можна не тільки зрозуміти його бачення конкретних явищ та проблем, а також його уявлення про світ, а, можливо, і передбачити майбутню поведінку.

Протягом останніх десятиріч значно посилюється інтерес до цієї проблеми. Про це свідчать численні спроби визначити особистісні характеристики людини, зокрема політичного діяча, на підставі аналізу його мови. З цією метою розроблено досить багато методів виявлення мотивів поведінки та інших особистісних рис, які не передбачають безпосереднього

контакту з людиною, тобто за допомогою систематичного контент-аналізу текстів промов, виступів, інтерв'ю тощо.

Один з цих підходів називають трансформаційною граматикою. Загальновідомо, що різні люди використовують різні граматичні структури, описуючи одні й ті ж речі. За цим підходом такі відмінності пояснюють дією глибших, ніж просто стилістичні чинники. Граматичні структури "становлять зовнішні, поверхневі структури, які відображають будову більш глибокого рельєфу. А цей більш глибокий рельєф, відповідно, пов'язаний з особистісними чинниками" [1].

Наприклад, дослідження, яке провів Вейнтрауб, дало змогу виявити взаємозв'язок між типовими граматичними структурами і певними психологічними типами. Автор виділив низку мовних структур, певне використання яких відображає специфіку особистості.

Використання займенників. Зокрема, займенників я/ми.

Автор вважає, що дуже рідкісне чи часте вживання займенника я означає, відповідно, або високий ступінь відчуженості, або зацікавленість собою. Помірне використання займенника я відображає наявність схильності до достатньої самостійності з умінням працювати в колективі. Щодо займенника ми, то його використання має подвійний характер. Наприклад, політичні лідери вживають іноді цей займенник у так званому імперському смислі, коли ми означає займенник в однині. Якщо ж використовують ми в безособовому плані, тобто стосовно до людей взагалі, то це означає стремління до дистанціювання. Отже, Вейнтрауб вважає, що є взаємозв'язки частоти використання особових займенників і психологічних характеристик особистості. Відповідно можна припустити, що активніше застосування займенників в усних виступах може зробити мову впевненішою і переконливішою.

Вживання вступних уточнювальних слів і протиставних займенників.

Уточнювальними словами автор вважає мовні одиниці, що повинні

- а) виразити стан невпевненості;
- б) знизити загальну тональність речення без повідомлення додаткової інформації;
- в) розширити можливі смислові рамки речення.

Отже, за Вейнтраубом, якщо часто використовують такі уточнювальні слова, то це свідчить про те, що політику не бракує рішучості і він намагається уникнути зобов'язань.

До протиставних належать займенники але, однак та інші. Використання протиставних займенників і вступних уточнювальних слів аналізують разом для того, щоб визначити, наскільки політик готовий дотримуватися вже прийнятих рішень. Якщо протиставлення використовують часто, то це свідчить про неготовність політичного діяча їх

дотримуватися а також велика кількість протиставлень робить мову імпульсивнішою.

Використання прямих посилань.

Сюди належать такі категорії:

а) прямі звернення до аудиторії;

б) висловлювання, що містять посилання на умови, за яких виголошують промову;

в) вислови, що містять посилання на фізичні умови, які супроводжують виступ.

Вейнтрауб вважає: якщо часто вживають прямі посилання, то це означає, що у промовця виникли проблеми з виступом, і він хоче перевести увагу аудиторії, яка його слухає, на формальні моменти.

Крім виявлення взаємозв'язків між мовними структурами та психологічними особливостями, трансформаційна граматики також дає рекомендації, за допомогою яких можна підвищити переконливість виступів політиків.

Є ще такі методи, як лінгвістично-психологічний аналіз, мотиваційний аналіз та двофакторний варіант контент-аналізу [2].

Лінгвістично-психологічний аналіз подібний до трансформаційної граматики. Цей метод спирається на вербально зафіксовані ситуації, об'єктивність аналізу яких ґрунтується на підрахунку елементарних мовних одиниць. Д.Вінтер запропонував підраховувати частоту вживання таких мовних одиниць на тисячу слів. Цих мовних одиниць набагато більше, ніж у трансформаційній граматиці. Сюди належать використання я і ми, співвідношення я/ми, використання мені, пряме відсилання до аудиторії, риторичні питання, вираз почуттів, оцінка, виступи, негативи, творчі вирази, неособові посилання, кваліфікатори.

Мотиваційний аналіз є підрозділом психологічного аналізу. Цей метод ґрунтується на тому, що мотиви визначають поведінку людини. Д.Вінтер запропонував оцінювати політичних діячів залежно від кількості ознак у їхніх виступах, які відображають три види мотивацій: влади, відносин і досягнень.

Двофакторний варіант контент-аналізу розроблений Є.Ширяєвим та Л.Зігельменом саме для аналізу мови політичних діячів. Автори запропонували звертати увагу на таку особливість мови політика, як вияв задоволення чи незадоволення, оптимізму чи песимізму.

Отже, останніми роками значно зросла увага до визначення особистих рис політика через аналіз його мови. Взагалі особисті характеристики політичного діяча, мабуть, не випадково висунуто на передній план. Виборцю легше сприймати їх, ніж якусь складну проблему. Крім того, там де партії не відіграють важливої ролі, головним чинником вибору політика є не партійна належність, а особисті характеристики кандидатів.

Методи ж виходу на особистість політика через аналіз його мови є доступніші. Хоча є сумніви щодо достовірності даних, які отримують таким чином, бо все ж виникає багато випадкових чинників, які не можливо врахувати, та все ж сучасні дослідники вважають, що дані, одержані внаслідок аналізу мови політичного діяча, дають ґрунтовну характеристику його особистості.

Однак мова політичного діяча – це не тільки засіб, який дає змогу скласти про нього уявлення. Для політика мова – це ще й важливий інструмент впливу на людей. Справді, політичний лідер повинен уміти проголошувати такі промови, які б яскраво змальовували ситуацію чи проблему, були легкі для запам'ятовування і цитування. Звичайно, це є мистецтво вербального впливу. І той, хто володіє ним, може повести за собою і своїх прихильників, і тих, хто сумнівається і ще не прийняв рішення.

Діяльність політика можлива тільки в співтоваристві. І, відповідно, кожен політичний діяч намагається сформувати у цього співтовариства певне світобачення, розуміння тих чи інших проблем та явищ. Звичайно мова є важливим засобом в досягненні цього. Різні політики не однаково сприймають дійсність. Проте вони відрізняються не тільки цим. Бо кожен політичний діяч по-різному вміє використовувати різні слова для відображення свого сприйняття цієї дійсності. Ці відмінності знайшли відображення в типології політичної риторики.

Наприклад, Д.Гревер виділяє три типи політичної вербальної діяльності, визначаючи їх як риторику державного діяча, демагога і харизматичного лідера [1].

Державного діяча характеризується зверненням більше до раціональних і оцінних рис публіки, ніж до емоційних. Цей вид мовної діяльності спирається на те, що виборець, слухач намагається знайти раціональне пояснення тим явищам і процесам, які відоуюються в політиці. Політик у цьому разі відіграє роль роз'яснювача подій, ситуацій, які виникли.

Мова демагога не має чітких рамок з огляду на принципову безпринципність. Основна мета політика, який користується цим типом мовної діяльності, – заволодіння увагою виборців, характерним є використання всіх доступних і можливих засобів та способів. Цей тип вербальної діяльності звернутий головно до почуттів, емоцій слухачів.

Мова харизматичного лідера відзначається тим, що тут ставку роблять на почуття, характерні для великої кількості людей, однак з огляду на різні причини про них намагаються не говорити. Для цього активно використовують концепцію "відродження нації", такі ідеї, як "великий народ – велика держава" та ін.

Можна виділити ще два типи політичної риторики. Перший тип умовно називають раціональною риторикою. Для цього типу характерне описання існуючої ситуації в термінах проблем. У цьому випадку називають

труднощі, з якими зіткнулося суспільство, а також пропонують деякі способи вирішення проблем. Як звичайно, це є послідовні, поступові дії, шлях повільних змін і нелегкої роботи. Зазвичай виступи, які належать до цього типу риторики, є досить продуманими, мова їхня не агресивна, продумана. Промовці описують ситуацію точними і лаконічними термінами, намагаються переконати аудиторію в правильності своєї позиції за допомогою логіки. Для політиків, які використовують подібну риторiku, головними цінностями є професіоналізм та законність. У цьому разі виборцям пропонують обирати тих політиків, що належать до типу лідера-управлінця, який добросовісно і професійно буде виконувати свою роботу. Звичайно, політики, які використовують такий тип політичної риторики, часто захищають досить різні цінності та інтереси. Їх об'єднує те, що їхні виступи не вражають уяву і можуть не зацікавити самі по собі. Однак люди прислуховуються до суті сказаного, якщо вони справді зацікавлені проблемами, про які говорять.

Другий тип політичної риторики називають *міфічною риторикою*. Для нього характерний зовсім інший – драматичний погляд на світ, де треба боротися з ворогами, бо саме вони є причиною всіх проблем. І якщо перемогти їх, то дуже швидко можна поліпшити ситуацію. Політики, які використовують міфічну риторiku, закликають не до роботи, а до боротьби, пропонуючи завжди дуже радикальні міри та способи. Промовці часто використовують сильні і емоційно насичені вирази. Характерним є покликання на високі ідеї та символи і дуже мало уваги приділено обговоренню деталей. У міфічній риторикі увага зосереджена на символах, цінностях моралі, описові захопливих перспектив майбутнього, роздаванні обіцянок, які часто не мають реальної основи. Як звичайно, використовують не докази, а прийоми, які завжди впливали на натовп: постійне повторювання, безпідставне твердження, звертання до почуттів і найпростіших інстинктів людини.

Загалом міфічний тип політичної риторики досить поширений і популярний. Це можна пояснити специфічними потребами людей у простому і зрозумілому поясненні складних політичних, економічних і соціальних явищ. Звичайно, люди розуміють різноманітність проблем, що існують в країні, і прагнуть їхнього вирішення. Однак значна частина людей не вважає, що політики можуть вирішити ці проблеми. І тому вони обирають тих, хто може задовольнити їхні психологічні потреби: дати відчуття безпеки, впевненість у завтрашньому дні тощо.

Практично кожен політик у будь-якій країні повинен якоюсь мірою демонструвати риси міфічного вожака за допомогою певної риторики. Вибори останніх років засвідчили, що політичні діячі, які використовували міфічну риторiku, домагалися значних успіхів. Зокрема, в нашій країні багато хто часто вибирає політика тільки тому, що він відповідає їхнім глибинним

психологічним потребам і своєю мовою змальовує картину, яка близька їм, хоча не пропонує ніякої реальної програми.

1. Ушакин С.А. Речь как политическое действие // Полис. – 1995. – №5. – С. 142–153.
2. Головинський К. "Творчий марксист". Методи лінгвістично-психологічного аналізу текстів політичних лідерів // Нова політика. – 1997. – №5. – С.35–45.

LANGUAGE IN A POLITICIAN'S ACTIVITY

Victoriya Petrenko

*Ivan Franko National University of Lviv
vul. Universytetska 1, Lviv 79000, Ukraine, tel. (0322) 79-43-40*

This article attempts to define the place the language occupies in political activity. Making an analysis of discourse, declaration, speech, interview helps us to characterize some politician's personality and the foresee his future behaviour. But language of a politician is not the only means which helps us to qualify him. Language is an important tool of influence upon people and an element of his image for a politician. Language image of any politician's activity occupies special place in his struggle for electorate.

Key words: political activity; language of a politician; political image

Стаття надійшла до редакції 19.06.2000

Прийнята до друку 14.11.2000